

catalogus slechts weinig gegevens, wat eigenlijk jammer is. De aangetroffen losse voorwerpen, uit een periode lopend van het einde van de dertiende eeuw tot in de achttiende, hier alle zorgvuldig beschreven en afgebeeld, zijn wegwerpsels en ze vertonen zelden enige samenhang. Waar dit wel het geval lijkt, leidt dat toch niet tot bruikbare conclusies. Zouden we, bijvoorbeeld, bij het perceel Damrak 49 uit de veertiende-eeuwse vondsten willen opmaken, dat hier een leerbewerker gevestigd was, dan vergaat die neiging bij de constatering dat er niet één voor dat ambacht noodzakelijk werktuig is aangetroffen.

Uit de afval, gebruikt voor het dempen van een gracht of het ophogen van percelen, is veel aardewerk te voorschijn gekomen, grotendeels plaatselijke productie, die op een sterke ontwikkeling in het vak wijst. Grote kralenvondsten illustreren de bekende gegevens over export van dit artikel naar de Oost. De onderzoekers verzamelden ook allerhande voedselrestanten uit de dertiende-eeuwse percelen (monsters uit afvallagen en latrines). Onder het slachtvee domineerde daar het rund, gevolgd door het varken; er staan opmerkelijk weinig kippebotjes en weinig graten van grote vissen op het lijstje; graten van kleine vissen, toch waarschijnlijk een belangrijk bestanddeel van het dieet, zijn blijkbaar niet onderzocht. In de oudste afvallagen zijn al vijgepitten gevonden (ook later kennelijk een veel geconsumeerde pit-vrucht) en verder onder meer pitten van wilde aardbeien, bramen en bosbessen.

De catalogus is systematisch, per type vondsten gerangschikt. Een index op het vondstmateriaal doet bij het gebruik goede dienst, terwijl de samenstelling van al, wat in één perceel werd opgegraven, is te reconstrueren met behulp van de 'index vondstcomplexen'. De samenstellers hadden het gelukkige idee om aan de afbeeldingen der voorwerpen zo nu en dan een reproductie van een schilderij toe te voegen waarop zulke dingen in gebruik worden getoond.

J. A. Kossmann-Putto

D. A. Berents, *Misdaad in de middeleeuwen. Een onderzoek naar de criminaliteit in het laat-middeleeuwse Utrecht* (Stichtse Historische Reeks, II; Haarlem: J. H. Gottmer, 1976, 176 blz., f 35,-, ISBN 90 275 0929 x).

Deze studie is ongetwijfeld belangrijk omdat zij de Utrechtse criminaliteit analyseert op basis van 5.568 geregistreerde misdrijven, benaderd vanuit de vonnissen gedurende een tijdsspanne van 155 jaar tussen 1300 en 1455. Belangrijk ook omdat de auteur de vijf groepen delicten (agressiedelicten, vermogensdelicten, delicten tegen de overheid, delicten tegen de zeden en delicten zonder omschrijving) statistisch heeft verwerkt en tegenover elkaar heeft berekend in percenten. Dit materiaal zou ongetwijfeld nog aan betekenis hebben gewonnen, als de auteur zijn cijfermateriaal in het kader had gesteld van het aantal inwoners.

Vermits de auteur zijn materiaal niet als rechtshistoricus benaderde, zijn zijn uiteenzettingen over de organisatie, de bevoegdheid en de procedure van de Utrechtse raad eerder kort en zijn sociologische analyse van de misdrijven ruimer geschetst.

De auteur heeft de misdrijven ingedeeld in agressiedelicten, vermogensdelicten, delicten tegen de overheid (hierin zijn de politieke en politionele delicten gerekend), delicten tegen de zeden (hierin worden ketterij, hekserij en de vele speldelicten gerekend) en delicten zonder omschrijving. Nu weten wij wel dat men over de indeling van de delicten al eeuwen discussieert, maar ons komt het voor dat de speldelicten gewoonlijk vermogensdelicten zijn en ketterij een delict is tegen de (goddelijke) overheid. De delicten zonder omschrijving zijn volgens de auteur ongeoorloofd gedrag, wat hij (juist) interpreteert als geweldpleging

tegen personen en straatschenderij. Beide delicten horen volgens ons dan bij de agressiedelicten te worden gerekend.

Zo gezien krijgen de statistieken van Berents een ietwat ander beeld, dat wonderlijk genoeg veel gelijkenis biedt met de criminaliteit te Antwerpen in de achttiende eeuw. Mischien ligt de demografische situatie van Utrecht in de vijftiende eeuw niet zo ver verwijderd van deze van Antwerpen in de achttiende eeuw (ca. 50.000 inwoners). Wijzelf hebben met een groot team afgestudeerden van het departement rechten van de universiteit Antwerpen (UIA) de criminaliteit te Antwerpen in de achttiende eeuw geanalyseerd (zie onze bijdrage op bladzijde 324 van dit tijdschrift).

Ook te Antwerpen behaalden de agressiedelicten de piek van de statistiek: 41% (in Utrecht in de veertiende-vijftiende eeuw: 37,3%) maar met de 18% delicten zonder omschrijving: geweldpleging tegen personen en straatschenderij, wordt het 55,3%. De vermogensdelicten halen te Utrecht 9% (maar met de vele speldelicten er bij 16%), te Antwerpen 37%. Wat dit verschil betreft merken wij op dat tussen de vijftiende en de achttiende eeuw het bezitsbegrip een ganse evolutie heeft doorgemaakt. De delicten tegen de overheid te Utrecht halen 21% (daarvan 9,8% politieke), te Antwerpen 17%. De delicten tegen de zeden halen te Utrecht 7% (als we ca. 7% speldelicten aftrekken), te Antwerpen 5%. Dat is een eerste alleszins verrassende gelijkenis.

Een tweede treffende gelijkenis vinden we in de straffen. De auteur heeft te Utrecht in de door hem bestudeerde periode vastgesteld dat de lijfstraffen (en vrijheidsstraffen) zeldzaam waren, terwijl verbanning en vermogensstraffen, meestal vergezeld van het verplicht vragen van vergiffenis, het meest voorkwamen. Afgezien van een toenemende opgang van de vrijheidsstraffen (dé nieuwigheid van de achttiende eeuw!) is dit de trend, die we te Antwerpen in de achttiende eeuw eveneens terugvinden.

De door de auteur behandelde periode – het 'herfsttij der middeleeuwen' – was een tijd, waarin de overheid zich nog maar pas ernstig begon te interesseren voor het handhaven van de orde en voor de bestrijding van de criminaliteit. Tot de tweede helft der vijftiende eeuw werd de criminaliteit op een weinig repressieve wijze bestreden. Vanaf de tweede helft der vijftiende eeuw tot ca. 1750 nam ingevolge de groei van de bevolking en de sociaal-economische ontwikkeling de criminaliteit toe, maar anderzijds zien we ook een strengere, spectaculaire repressie: wrede varianten van dood- en lijfstraffen poogden 'ten empele' de criminaliteit in te dijken. Het was de periode gereguleerd door de eerste Europese strafcodes (*Carolina*, 1532; edict van Villers-Cotterêts, 1539; de twee *Criminele Ordonnantien* van Filips II voor de Nederlanden, 1570) en beïnvloed door criminalisten als Farinacius, Damhoudere, Jousse en Carpzovius. Deze periode liep uit in de tweede helft van de achttiende eeuw op een opnieuw zachtere, Beccariaanse, meer humane benadering van de criminaliteit.

Op het gebied van de geschiedenis van de criminaliteit valt nog enorm veel te doen. daarom is een werk als dit van Berents zo belangrijk en verrijkend voor de vergelijkende geschiedenis van de criminaliteit.

L. Th. Maes

G. M. de Meyer, ed., *De stadsrekeningen van Deventer, IV, 1416-1424* (Teksten en documenten, XIII; Groningen: Tjeenk Willink, 1976, 597 blz., f 70, -, ISBN 90 01 857 16 7).

Mevrouw G. M. de Meyer vervolgt met prijzenswaardige regelmaat haar uitgave van de Deventer cameraarsrekeningen. Het derde deel was om druktechnische redenen een veel dunner boek geworden dan normaal, nu schenkt zij ons weer een kloek deel van de ver-